

Odnos javnih i privatnih ekonomskih učilišta – svjetski trendovi i praksa u Hrvatskoj

Vinko BARIĆ*

Alka OBADIĆ**

Sažetak: Pristup obrazovanju kao procesu i djelatnosti moguć je s različitih aspekata. Obrazovanje se općenito smatra temeljnim inputom gospodarskog i socijalnog razvoja. Bilo kroz rastući broj obrazovanih pojedinaca, bilo kroz efekte koje obrazovanje generira na razini pojedinca i društva. Obrazovanje kao javno dobro ima sve atribute dobara kao što su nedjeljivost u korištenju, nemogućnost primjene principa tržišne ekskluzije, slaba podobnost za namirivanje posredovanjem privatnog tržišta, i slično. U uvjetima jačanja socijalnih prava stanovništva ovim obilježjima se dodaje i princip jednakosti šansi koji obrazovanje promovira kao mjeru pravednosti u usvajanju obrazovnog kapitala.

Obrazovanju kao javnom dobru kao pandan se javlja privatno (komercijalno) tržište. U prošlim desetljećima o tržišnoj valorizaciji obrazovne djelatnosti govorilo se na razini svojevrzne kontroverze. Uvažavao se dualni pristup, javni i privatni, uz isticanje ograničenja komercijalizacije u području obrazovanja. Danas, kada tržište ulazi u sve pore javnoga sektora, znanstvena i stručna javnost bavi se istraživanjima stvarnih dometa komercijalizacije obrazovanja. Rastući problemi u gospodarstvu i nekonzistentan razvoj javnog i privatnog obrazovanja u Hrvatskoj otvaraju niz pitanja koja nisu nužno iz područja obrazovanja. Dapače,

* Prof. dr. sc. Vinko Barić, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet - Zagreb, email: vbaric@efzg.hr

** Prof. dr. sc. Alka Obadić, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet - Zagreb, email: aobadic@efzg.hr

nameću se pitanja iz područja sustava financiranja obrazovanja, suradnje obrazovanja i gospodarstva, tržišta rada, odnosno „zapošljivost“ završenih studenata i slično.

Obrazovni profil nezaposlenih jedan je od značajnijih indikatora komplementarnosti obrazovanja i društva (gospodarstva). On, s jedne strane, pokazuje nesklad između ponude i potražnje zanimanja, a s druge strane odražava stanje gospodarstva i njegovu apsorpcijsku moć glede novog zapošljavanja. Zbog toga analiza zapošljivosti završenih studenata javnih i privatnih ekonomskih učilišta u Hrvatskoj treba pokazati stvarno stanje visokoga obrazovanja u zemlji. Obzirom da za upis na poslovne škole ne postoje strogi kriteriji, posljedično, na njima ekspanzivno raste broj upisanih studenata, te se jedan dio studenata određenih profila kontinuirano susreće s poteškoćama u zapošljavanju. Signali s tržišta rada govore o potrebi preispitivanja ovakvog načina funkcioniranja.

U istraživačkom dijelu rada analiziraju tse nezaposleni i zaposleni diplomanti sveučilišnih i stručnih ekonomskih fakulteta. Na tragu navedenog temeljna pitanja u radu odnose se na upisnu politiku na visokim učilištima u zemlji, sustav financiranja, problem upošljivosti završenih studenata, uspješnost studiranja, i slično.

Ključne riječi: javno, privatno, ekonomska učilišta, zapošljivost studenta

1. Uvod

Rastući problemi gospodarskog i socijalnog razvoja aktualizirali su pitanje pronalaženja rješenja koja su dugoročno održiva. Može bitna rješenja imaju vremensku dimenziju: kratkoročne mikroekonomske i makroekonomske odluke trebaju biti na tragu buduće očekivane ekonomske i socijalne stabilnosti. U „sudbonosnim“ vremenima znanost se obraća onim segmentima složene društvene podjele rada koja imaju infrastrukturni karakter. Obrazovanje se općenito smatra infrastrukturnim dobrom koje se javlja kao opći input svekolikog razvoja. Bilo kroz rastući broj obrazovanih pojedinaca, bilo kroz efekte koje obrazovanje generira na razini pojedinca i društva. Obzirom na efekte koje generira, znanstvenici su skloni obrazovanju dati obilježja onih dobara koja nazivamo zajedničkim imenom javnoga dobra. Tako shvaćen sadržaj obrazovanja podrazumijeva i njegova temeljna obilježja kao što su nedjeljivost u korištenju, nemogućnost primjene principa tržišnog isključenja, slaba podobnost za namirivanje posredovanjem privatnog tržišta, i slično. U uvjetima jačanja socijalnih prava stanovništva i demokratizacije obrazovanja ovim obilježjima se dodaje i princip „jednakosti šansi“ koji obrazovanje promovira kao mjeru pravednosti u usvajanju obrazovnog kapitala. Polazeći od rečenog, neizbježno se nameće potreba ozbiljnijeg

pristupa analizi uloge države i tržišta u sustavu obrazovanja. Analiza koja slijedi usmjerena je na odnose javnog i privatnog u sustavu visokog obrazovanja.

Većina europskih sveučilišta je sve donedavno bila kontrolirana od strane države, koja je općenito plaćala troškove višeg obrazovanja iz prihoda od poreza. Studenti plaćaju malu ili nikakvu školarinu, a javne institucije uobičajeno određuju pristup višem obrazovanju pomoću selektivnih ispita. Iako privatna sveučilišta dugo postoje (uglavnom ih je osnivala katolička crkva), ubrzan rast broja privatnih institucija za više obrazovanje u mnogim državama centralne i istočne Europe, kao i u Grčkoj, Portugalu i Španjolskoj, je noviji fenomen (Romero, del Rey, 2004). Ekspanzija privatnog obrazovanja započela je kao odgovor na veliku potražnju za višim obrazovanjem, bez povećanja državnog financiranja. Međutim, kvaliteta mnogih takvih fakulteta je upitna te se čini da su privatni fakulteti, koledži i visoke poslovne škole usmjereni ka zadovoljavanju potražnje u područjima u kojima je cijena pružanja znanja niska.¹

Slična situacija javlja se i u Hrvatskoj sredinom devedesetih godina 20. stoljeća. Nakon izglasavanja *Zakona o visokim učilištima* iz 1996. godine počinje oštra "tržišna" utakmica između fakulteta za studente studija za tzv. "osobne potrebe" i za "izvanredne studente". Riječ je, naravno, o studentima koji dobrim dijelom sufinanciraju troškove vlastitog studiranja. Na taj su način javni fakultet stavljeni pred izazov da se ponašaju čisto tržišno maksimizirajući svoje funkcije "posebnih prihoda" u kvazi-tržišnim uvjetima. U kontekstu navedenog posebno treba izdvojiti poziciju ekonomskih fakulteta. Naime, upravo oni su gotovo jedine sveučilišne sastavnice koje su izravno suočene s „konkurencijom“ privatnog sektora ekonomskog obrazovanja obzirom da je uvođenje brojnih privatnih poslovnih škola u sustavu ekonomskog obrazovanja znatno promijenilo poziciju i ulogu javnih fakulteta.

Široko visoko ekonomsko obrazovanje u Hrvatskoj se danas odvija u okviru nekoliko ekonomskih fakulteta koji su sastavnice hrvatskih sveučilišta u tzv. „sveučilišnoj vertikali“, kao javno ekonomsko obrazovanje, te u više desetaka visokih poslovnih škola u tzv. „stručnoj vertikali“, kao privatno obrazovanje. Obzirom da za upis na poslovne škole ne postoje strogi kriteriji, posljedično, na njima ekspanzivno raste broj upisanih studenata, te se jedan dio studenata određenih profila kontinuirano susreće s poteškoćama u zapošljavanju. Signali s tržišta rada govore o potrebi preispitivanja ovakvog načina funkcioniranja. Upravo je jedan od ciljeva ovog rada utvrditi zahtjeve tržišta rada za pojedinim ekonomskim

¹ Detaljnije vidjeti u: Altbach, P.G. (1997) "Let the Buyer Pay: International Trends in Funding for Higher Education," *International Higher Education* Number 9, Fall 1997.

profilima visokoobrazovnih stručnjaka „sveučilišne“ i „stručne vertikale“, kao i ukazati na karakteristike upisanih studenata na različita ekonomska javna i privatna učilišta u Hrvatskoj.

Rad je podijeljen u četiri poglavlja. Nakon uvodnog dijela rada u drugom dijelu najprije se analiziraju svjetski trendovi na tercijarnoj razini obrazovanja te se ukazuje na osnovne razloge uvođenja tržišta u visoko ekonomsko obrazovanje. U nastavku se ističu osnovne karakteristike i razlike između javnih i privatnih sveučilišta. Treće poglavlje bavi se problematikom segmentacije tržišta u visokom ekonomskom obrazovanju, dok su u četvrtom djelu iznjeti temeljni rezultati istraživanja u pogledu analize nezaposlenih i zaposlenih diplomanata sveučilišnih i stručnih ekonomskih fakulteta. U posljednjem, petom dijelu rada iznose se temeljni zaključci.

2. Pregled stanja na tržištu visokog obrazovanja

2.1. Svjetski trendovi financiranja na tercijarnoj razini obrazovanja

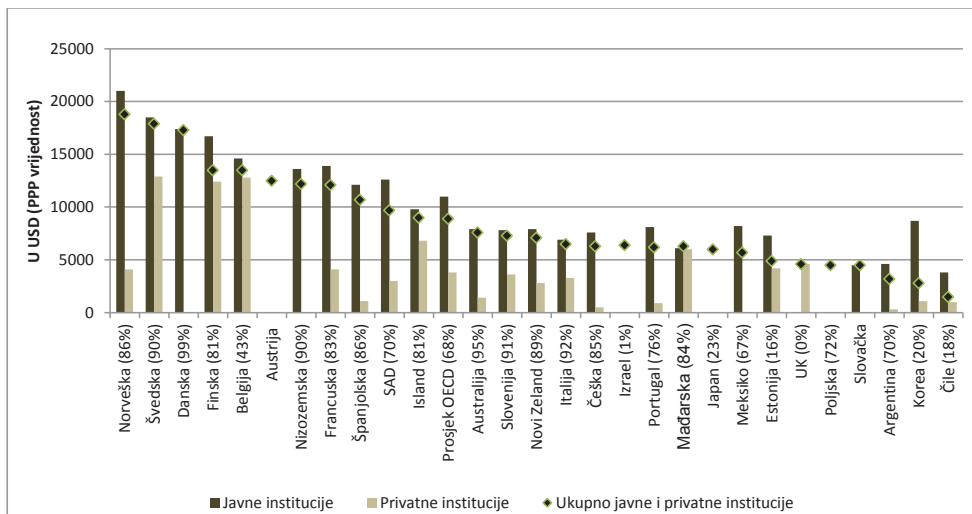
Javni izdaci za sve oblike obrazovnih institucija prosječno iznose 84% u zemljama OECD-a. Većina tih izdataka odnosi se na primarnu i sekundarnu razinu obrazovanja u svim zemljama. Manje od 10% financijskih sredstava za te razine obrazovanja financira se iz privatnih izvora. Ovisno od zemlje do zemlje iz privatnih izvora se financira znatno više za tercijarno obrazovanje. Oko 30% ukupnih izdataka za tercijarno obrazovanje podmiruje se iz privatnih izvora. Većina izdataka za tercijarnu razinu obrazovanja izdvaja se iz osobne potrošnje. Izuzetak su Austrija, Češka, Slovačka i Švedska, gdje veći udio privatnih izdataka za tercijarno obrazovanje ne dolazi od strane domaćinstava već od drugih izvora (na primjer, privatnog biznisa ili neprofitnih organizacija). Spomenute zemlje ujedno karakterizira i vrlo niska razina školarina. Između 2000. i 2009. godine udio privatnog financiranja tercijarnog obrazovanja porasao je u dvije trećine zemalja OECD-a. Između 1995. i 2009. godine udio javnog financiranja tercijarnih institucija smanjio se sa 78% u 1995., na oko 77% u 2000. i na oko 70% u 2009. godini (OECD, 2012, 248-249).

Taj trend je prvenstveno očigledan u neeuropskim zemljama, gdje su školarine općenito više, a poduzeća aktivnije putem stipendija sudjeluju u financiranju tercijarnih institucija. U razdoblju od 2000. do 2009. godine u većini zemalja došlo je do porasta udjela privatnog financiranja tercijarnog obrazovanja. Rast udjela privatnog financiranja prešao je 10 postotnih bodova u Australiji, Italiji, Portugalu i Slovačkoj te čak 50 postotnih bodova u Ujedinjenom kraljevstvu (prvenstve-

no je rezultat značajnog porasta školarina tijekom prošlog desetljeća, (OECD, 2012., 252.). Prosječno je u zemljama OECD-a udio privatnih izvora financiranja tercijarnog obrazovanja činio oko 30%, a javnog oko 70%. Udio javnih izdataka za tercijarno obrazovanje još uvijek je najveći u Finskoj (96%), Danskoj i Norveškoj (95%), Islandu (91%), Belgiji i Švedskoj (89%), a najmanji u Čile (23%), Koreja (26%), UK (29%), Japan (35%) i SAD (38%), (OECD, 2012, 249).

Obzirom na visoke privatne povrate od visokog obrazovanja, na tercijarnoj razini obrazovanja, opravdani su veći privatni izdaci od strane pojedinca bez obzira na njihovo ekonomsko podrijetlo. Nove potrebe tržišta rada uzrokovane informacijsko komunikacijskim promjenama u većini zemalja povećavaju pritisak na institucije tercijarnog obrazovanja, ali naravno iziskuju i veće ukupne troškove tercijarnog obrazovanja. Na tercijarnoj razini obrazovanja, javni izdaci po studentu za javne i privatne institucije u zemljama OECD-a prosječno godišnje iznose 8.810,00 USD, ali variraju od 1.500,00 USD u Čileu do više od 17.000,00 USD u Danskoj, Norveškoj i Švedskoj (tri zemlje u kojima je udio privatnih izdataka nizak ili neznatan), (vidjeti grafikon 1). U svim zemljama u kojima postoje podaci, javni izdaci po studentu su veći za javne nego za privatne institucije (OECD, 2012, 254).

Grafikon 1. Godišnja javna potrošnja na obrazovne institucije po studentu na tercijarnoj razini obrazovanja, prema vrsti institucije (2009.)

Napomena: Brojke predstavljaju studente upisane u javne institucije tercijarnog obrazovanja na temelju punog vremena (redovite).

Izvor: Baza podataka OECD-a – <http://dx.doi.org>

Alokacija javnih sredstava prema javnim i privatnim institucijama razlikuje se među zemljama. U Danskoj i Nizozemskoj, najmanje 90% studenata je upisano u javne institucije te je većina javnih izdataka usmjerena na te institucije. Javni izdaci po studentu na javne institucije u tim zemljama su veći od prosjeka OECD zemalja, dok su javni izdaci po studentu na privatne institucije neznatni. U Danskoj i Nizozemskoj, privatna sredstva, nadopunjuju javna sredstva na različite načine: privatni izdaci su manji od 5% izdataka za javne i privatne obrazovne institucije u Danskoj i iznad 28% u Nizozemskoj. S druge strane, na primjer u Belgiji, Estoniji, Finskoj, Mađarskoj, Islandu i Švedskoj, javni izdaci distribuiraju se javnim i privatnim institucijama. Javni izdaci po studentu čine najmanje 59% u slučaju privatnih institucija i gotovo do 100% na razini javnih izdataka po studentu u slučaju javnih institucija (OECD, 2012, 254). Međutim, te zemlje pokazuju i drugačiji obrazac sudjelovanja. U Engleskoj, Mađarskoj, Islandu i Švedskoj, gotovo 80% studenata je upisano u javne institucije, dok je u Belgiji, Estoniji, većina terciarnih studenata upisana u privatne institucije (OECD, 2012, 255).

2.2. Razlozi uvođenja tržišta u visoko obrazovanje

Znanstvenici u svojim istraživanjima nalaze brojne razloge uvođenja tržišnih oblika u sustav visokog obrazovanja. Nastojanja tržišne ekonomije da se u svim područjima društvenog djelovanja poveća efikasnost utjecala su da se i u sustavu visokoga obrazovanja potaknu kvalitetniji rezultati. Tržišna konkurencija javnog i privatnog obrazovanja utjecala je na pojavu više inovacija i adaptacija koje se nisu mogle dogoditi u okviru tradicionalnih oblika „proizvodnje“ obrazovnih usluga u okviru državne kontrole i pretjerano normiranog sustava. Instrumenti kojima se služi javna politika u visokom obrazovanju mogu modificirati tržišno ponašanje pružatelja obrazovnih usluga, a sve da bi se povećala ranije spomenuta efikasnost. Područja u kojima se instrumenti javne politike u visokom obrazovanju mogu ostvariti odnose se na ponašanje korisnika obrazovnih usluga, na stupanj diferencijacije konkurentskih akademskih „proizvoda“ i na zakonski okvir koji određuje „pravila igre“ u sustavu visokog obrazovanja. Dakle, javna politika treba odrediti temeljne uvjete konkurentskih tržišta. Uređenjem odnosa, prava i obveza vlada stvara okvir tržišne razmjene. U realnom životu odnosi, prava i obveze javnog i privatnog nisu odgovarajuće ostvareni što otvara niz pitanja i onemogućuje realizaciju obrazovnih ciljeva. Otuda i mnogi nesporazumi vezani za koegzistenciju javnog i privatnog obrazovanja, ali i nesporazumi unutar javnog sustava visokog obrazovanja.

Liberalizacija reguliranih tržišta visokog obrazovanja reformira postojeće obrazovne sustave na način da se smanji indeks ovisnosti obrazovnih institucija od

strane države. U financijskom i upravljačkom smislu. U financijskom smislu kontrola i upravljanje financijama prepuštaju se odlukama same institucije. Drugi tip deregulacije je privatizacija. Ona u osnovi znači da se izjednačuju javno i privatno obrazovanje i da se akademske institucije koje su ranije bile kontrolirane od strane države postanu neovisne. Ovdje je potrebno istaknuti da se liberalizacija u visokom obrazovanju i simulacija tržišta razlikuje od zemlje do zemlje. U zemljama poput Nizozemske, gdje određena koegzistencija javnog i privatnog obrazovanja postoji dugi niz godina, prisutan je sličan sustav financiranja. U drugim pak zemljama nije prisutan značajniji financijski napor države prema privatnom visokom obrazovanju (Dill, 1997; Williams, 1996).

2.3. Osnovne karakteristike i razlike javnih i privatnih sveučilišta

Komercijalizacija obrazovanja, uz određene pozitivne efekte dovela je u pitanje ostvarenje poznate sintagme tržišne ekonomije koju volimo nazvati „jednakost šansi u obrazovanju“. Naime, još šezdesetih godina 20. stoljeća promovirana je teza o slobodi obrazovanja, u smislu da svi imaju jednake šanse za obrazovanje, tako da su isključene monopolne koristi od obrazovanja. Smjer promjena u obrazovanju, čini se, krenuo je (ne)željenim smjerom. Kako izgleda Europa i ostatak svijeta preplaviti će elitne obrazovne i znanstvene ustanove, centri izvrsnosti, tehnologijski instituti, mjesta vrhunskih istraživanja i sveučilišta svjetskog ugleda. Investira se u područja koja će u budućnosti biti *brand*, kupuju se najbolji „mozgovi“, pokreće se rang lista najboljih sveučilišta. Jednom riječju svi se „fiksiraju“ na vrhunske vrijednosti, elitizam i izvrsnost. „Suprotnost eliti uvijek je bio obični puk. Ni u znanosti to nije drukčije. Nasuprot razmaženim vrhunskim institutima nalaze se osiromašena sveučilišta i visoke škole što moraju živjeti sa stigmom natjecateljske nesposobnosti. Svi sada skamenjeno bulje u nove elite u koje se samozvano ubrajaju. Sklonost elitizmu i etabliranju elitnih institucija ima, dakako, razvidnu jezgrovitost. Ona se, ponešto skraćeno, dade zbiti u jednu rečenicu: nakon što su sveučilišta reformama posljednjih desetljeća beznadno urušena, valja ih pod nekim drugim imenom još jednom izmisliti“ (Liessmann, 2008, 109). Svaki otklon od filozofskog promišljanja elite i puka pretpostavlja analizu karakteristika i razlika javnih i privatnih visokih učilišta.

Donedavno su većinu europskih sveučilišta kontrolirale države koje su najčešće i financirale tercijarno obrazovanje iz prikupljenih poreza. Studenti plaćaju djelo-mične školarine ili su od nje u potpunosti oslobođeni, ovisno o rezultatu na prijemnim ispitima. Iako, privatna sveučilišta odavno postoje i dosad ih je najčešće osnivala katolička crkva, od nedavno se javlja izuzetno snažan porast broja novoosnovanih privatnih visoko obrazovni institucija u mnogim zemljama središnje

i istočne Europe te u Grčkoj i Španjolskoj. To je posljedica povećane potražnje za terciarnim obrazovanjem kojega ne prati porast javnog financiranja. Međutim, kvaliteta tih učilišta je upitna, a njihov broj se povećava u onim područjima u kojima su troškovi pružanja usluge obrazovanja niski (Romero, del Rey, 2004, 1).

Tržište terciarnog obrazovanja ima određena prepoznatljiva obilježja prema kojima se razlikuje od ostalih². Prvo, većina sveučilišta raspodjeljuje studente studente prema administrativnim obilježjima, koristeći prijemne ispite kao osnovu upisa na pojedine fakultete. Drugo, kvaliteta izvedbe ovisi pozitivno o sposobnostima njihovih studenata što čini³. Većina institucija visokog obrazovanja ne teži maksimizaciji profita te su njihovi ciljevi ponekad teško određivi. Epple i Romano (1998) su u svom istraživanju došli do zaključka kako javne škole imaju nižu kvalitetu od privatnih. Taj rezultat posljedica je slobodnog upisa u javne sustave i kompetitivnog privatnog sektora. Kako su javne škole besplatne, učenici/studenti će biti više voljni pohađati privatne, skuplje škole samo ukoliko su one bolje kvalitete od javnih škola. U slučaju visokog obrazovanja u SAD-u, privatna sveučilišta su općenito bolje kvalitete od javnih (Romero, del Rey, 2004, 1).

U mnogim europskim zemljama je suprotno, javna sveučilišta imaju jako niske ili uopće nemaju školarine, ali imaju više standarde prilikom upisivanja studenta u odnosu na privatna sveučilišta. Stoga je interesantno promotriti posljedice ulaska komercijalnih institucija na tržište i postaviti sljedeća pitanja: mogu li se samofinancirajuća privatna sveučilišta uopće natjecati s javnima? Zašto su privatna sveučilišta uglavnom niže kvalitete od javnih? Utječe li prisutnost privatnih sveučilišta na kvalitetu i upisnu politiku javnih sveučilišta?

Prilikom uspoređivanja odnosa između javnih i privatnih učilišta potrebno je prije svega odrediti koji su ciljevi institucija visokog obrazovanja. Smatra se da javna sveučilišta uvijek nastoje maksimirati javni višak (sumu zarada studenata koji pohađaju javno sveučilište minus troškovi po studentu nastali u cilju ostvarivanja obrazovanja). Javna sveučilišta pokrivaju nastale troškove iz državnih poreza. Komercijalne institucije teže maksimizaciji profita. Sveučilišta optimalno odabiru svoju razinu kvalitete obrazovanja i koriste upisne zahtjeve i školarine kako bi se izborili za studente.

² Detaljnije o osnovnim karakteristikama visokog obrazovanja vidjeti u Winston (1999).

³ Kvaliteta inputa svakog pojedinog studenta ovisi o njegovoj pripremi za tečajeve i ispite. Sveučilište može povećati te inpute postavljanjem akademskih standarda ili dodjeljivanjem opterećenja. Viši ili teži zahtjevi mogu prisiliti studenata da više uče. Intenzivnije studiranje svakako je korisno za output ljudskog kapitala, ali to ima i svoju cijenu. Tako, stroži zahtjevi mogu zastrašiti potencijalne studente. Detaljnije vidjeti u: Rothschild, M., White, L.J. (1995).

S druge strane, upisna politika privatnih učilišta koja se temelji na školarinama, čini ih privlačnim samo onim studentima skromnijih sposobnosti, koji nisu uspjele zadovoljiti upisne kriterije na javnim učilištima, ali imaju mogućnosti platiti visoke privatne školarine. Tako rezultati istraživanja, koje su provele Romero, del Rey (2004), pokazuju da postojanje privatnih učilišta na tržištu utječe na pozitivne društvene dobitke u usporedbi sa postojanjem samo javnog monopola. Naime, studenti koji pohađaju javne institucije u situaciji monopola nisu pod utjecajem konkurencije, a postojanje privatnih sveučilišta omogućava novim studentima pristup višem obrazovanju. U konačnici, takva situacija, povećava ukupan dohodak u gospodarstvu. Ipak, one zaključuju kako javna učilišta u većini europskih zemalja uvijek osiguravaju veću kvalitetu obrazovanja od privatnih prije svega kao posljedica upisne politike, koja se temelji na upisnim rezultatima (prijemnim ispitima ili dr.), a ne upisnim naknadama, za razliku od privatnih učilišta čiji osnovni kriterij za upis je cjenovna politika. Naravno, postoje i u europskim zemljama određeni broj privatnih sveučilišta koja imaju stroge upisne standarde. Postojanje takvih kriterija u nekim privatnim institucijama, u kojima nije prvi kriterij uplata školarine i maksimizacija profita, karakterizira najčešće katolička sveučilišta. Upravo takve, karakterizira ujedno i viša kvaliteta konačnog outputa nego u slučaju javnih učilišta. Ne može se zanemariti činjenica da će se u slijedećim godinama europsko tržište visokog obrazovanja značajno promijeniti. To je prije svega posljedica globalne ekonomske recesije i visoke nezaposlenosti uslijed čega je u mnogim zemljama već sada došlo do restrikcija za financiranje visokog obrazovanja. Takvo stanje, pokrenuti će ujedno i daljnji proces privatizacije javnog sustava visokog obrazovanja (Romero, del Ray, 2004, 17-18).

3. Segmentacija tržišta u visokom ekonomskom obrazovanju

Kako bi se cjelovito sagledao odnos javnih i privatnih visokih ekonomskih učilišta potrebno je pojasniti klasične funkcije sustava pružanja obrazovnih i drugih usluga. Ukoliko se pođe od segmentacije tržišta u visokom obrazovanju, mogu se istaknuti sljedeći segmenti tržišta: studentsko tržište, akademsko – administrativno tržište, tržište obrazovnih usluga gospodarstvu i lokalnoj zajednici, te istraživačko tržište. Tek tada se postiže sveobuhvatnost djelatnosti javnih i privatnih visokih ekonomskih učilišta.

Shema 1. Segmentacija tržišta u visokom ekonomskom obrazovanju

Izvor: Prilagođeno prema Dill, D.D. (1997), str. 167.-185.

Zbog čega segmentacija tržišta? Na svakom od prethodno navedenih tržišta „trguje se“ različitim „robama“. Ne samo da se trguje nego procesi „proizvodnje“ traže odgovarajuće ljudske, materijalne, financijske inpute koji se javljaju kao temeljna pretpostavka funkcioniranja visokoškolskih institucija. Akademski sustavi većine zemalja u proteklim se desetljećima susreću s brojnim silama konkurencije koja pak traži sve više rasprave o društvenim potrebama za obrazovanjem, vladinim intervencijama na tržištu obrazovanja i autonomiji sveučilišta (Dill, 1997, 168).

Dakle, što se tiče studentskoga tržišta, u dualnom sustavu obrazovanja javlja se situacija natjecanja javnih i privatnih učilišta u pridobivanju određenog broja studenata. Tako prikazana logika studentskog tržišta, najprije opravdava podjelu na javno i privatno obrazovanje. Problemi, međutim, nastaju kada se u „igru“ uključe troškovi i nosioci troškova obrazovanja. Javna politika u obrazovanju pozvana je pronaći rješenja koja će biti na tragu ranije spomenute sintagme „jednakosti šansi u obrazovanju“. Svako odstupanje od poznatog načela prema kojem nema monopolnih koristi od obrazovanja otvara pitanje vezano za elitizam u sustavu obrazovanja.

Akademsko tržište odražava postojanje svojevrzne mobilnosti sveučilišnih nastavnika, kako unutar javnih visokih učilišta, tako između javnih i privatnih učilišta. Njegova razvijenost pretpostavlja primjerenu uređenost i transparentnost sustava koji mora postaviti jasna pravila mobilnosti sveučilišnih nastavnika. Visoka učilišta, pored redovitih obrazovanih usluga u sustavu formalnog obrazovanja, pružaju određene obrazovne usluge gospodarstvu i lokalnoj zajednici. Za ovu vrstu usluga potrebna je određena obrazovna infrastruktura (nastavnici, materijalni i tehnološki uvjeti) kojom se ostvaruje dodatni dohodak. Stupanj razvijenosti

suradnje visokih učilišta i gospodarstva značajan je pokazatelj integracije rezultata znanstvenih istraživanja i potreba gospodarstva u njihovoj učinkovitij primjeni.

I u konačnici, istraživačko tržište „pokriva“ onaj dio djelatnosti visokih učilišta koji se odnosi na razna fundamentalna i aplikativna istraživanja. Javne potrebe za određenim istraživanjima potiču vlada nevladine institucije koje, u cilju vođenja primjerene ekonomske politike, trebaju stavove i rješenja znanosti. Potreba svakodnevnog unapređenja poslovanja gospodarskih subjekata o obrazovnih institucija traži istraživačke napore koji, po svojoj dubini istraživanja, imaju karakter primijenjenih istraživanja.

Uvažavajući gore naznačenu segmentaciju tržišta u visokom obrazovanju, potrebno je pojasniti stanje u Hrvatskoj. Posebice stanje u visokom ekonomskom obrazovanju u Hrvatskoj.

3.1. Segmentiranost u visokom ekonomskom obrazovanju u Hrvatskoj

U više od dvadeset godina samostalne hrvatske države dogodile su se značajne promjene u sustavu obrazovanja. Kada je riječ o sustavu visokih učilišta može se ustvrditi da se dogodila svojevrsna ekspanzija rasta privatnih učilišta. Dotadašnji, dominirajući javni sustav visokoga obrazovanja početkom devedesetih godina 20. stoljeća dobio je konkurenciju osnivanjem prvog privatnog visokog učilišta iz područja ekonomije.

Doista impresivan rast broja privatnih visokih škola 2012. godine „stao“ je na 30 visokih učilišta među kojima dominiraju visoka učilišta ekonomskog usmjerenja. Istovremeno piramidu javnih visokoškolskih institucija tvori 16 veleučilišta i 7 sveučilišta (EduCentar, 2012). Sa stajališta raspoloživih pokazatelja može se reći da se „tržišna utakmica“ između visokih privatnih i javnih učilišta isključivo vodi na studentskom tržištu. Ostala tri tržišta (akademsko, tržište obrazovnih usluga gospodarstvu i lokalnoj zajednici te istraživačko tržište) na određeni način prisutna su samo u sustavu javnog visokog obrazovanja. Dakle, infrastruktura privatnih visokih učilišta nije primjereno razvijena da bi mogla odgovoriti potrebama izraženije akademske mobilnosti, polučiti značajnije rezultate u suradnji s gospodarstvom i lokalnom zajednicom, a posebno značajnije istraživačke outpute. Moglo bi se zaključiti da se cijeli teret komunikacije s gospodarstvom i javnim sektorom odnosi na sveučilišne sastavnice. Pri ocjeni segmentacije tržišta u visokom obrazovanju u Hrvatskoj to treba imati na umu. Naglašena sklonost privatnih visokih učilišta prema ekonomskom usmjerenju te opća insuficijencija interesa za druga tehnička, društvena i biomedicinska područja sugerira spoz-

naju da osnivači visokih privatnih učilišta očekuju interes polaznika upravo za spomenuta tržišno atraktivna obrazovna područja.

Tako oblikovano tržište visokog ekonomskog obrazovanja traži ujednačene kriterije djelatnosti. Danas se javljaju brojni prijepori glede prednosti, nedostatak i kvalitete javnog i privatnog organiziranja pružanja obrazovnih usluga. Mišljenja su podijeljena. Javna učilišta se „prozivaju“ da su neučinkovita, da „u uvjetima prevelikog broja polaznika“ ne daju obrazovni output za tržište rada. Dapače, rastući broj nezaposlenih osoba ekonomskog usmjerenja pripisuje se nekritičkom broju upisanih na sastavnice sveučilišta ekonomskog usmjerenja. S druge strane, zagovornici ideje o privatnom visokom obrazovanju smatraju da se na tim visokim učilištima osigurava kvalitetnija nastava kroz rad u malim grupama, individualni kontakt nastavnika sa svakim studentom te da se za obrazovni proces koriste adekvatan prostor i oprema. Vrlo rijetko se analiziraju pokazatelji o ranijim (srednjoškolskim) obrazovnim postignućima polaznika obrazovanja na javnim i privatnim visokim učilištima, o stvarnim mogućnostima zapošljavanja završenih studenata, te o raspoloživom nastavničkom inputu koji se, za razliku od nastavnika i javnim visokoškolskim institucijama, podvrgava redovitim provjerama nastavne i znanstveno – istraživačke aktivnosti.

3.2. Analiza studentskog tržišta u odnosu javnog i privatnog ekonomskog obrazovanja te načini financiranja

Poznato je da društvo pruža financijsku potporu sveučilištima kroz pet osnovnih kanala: studenti i njihove obitelji; alumni i prijatelji; dobrotorne zaklade; industrija te vlade i njezine agencije. Navedeno vrijedi za većinu sveučilišta u većini zemalja u svijetu, no neka poput najprestižnijeg u Europi - Cambridge - se razvijaju i imaju značajne prihode od strane različitih zaklada, privatnih poduzeća, intelektualnog vlasništva, ali i vlastitih sredstava. Visoka ovisnost o bilo kojem od ovih izvora prihoda donosi institucionalne rizike. Na primjer, ovisnost o financijskim sredstvima studenata i njihovih obitelji stavlja preveliki teret na njih kao i osjetljivost na konzumerizam. Zahtjevi donatora mogu iskriviti akademske potrebe i ciljeve sveučilišta. Financiranje iz industrije može utjecati na istraživanje prema određenim područjima u potrazi za rezultatima podložnim brzoj komercijalizaciji. Ovisnost sveučilišta o takvim vrstama prihoda može ih staviti u neizvjestan položaj na financijskom tržištu (Vice-Chancellor's Office, 2005).

Upravo stoga posebno područje analize studentskog tržišta u odnosu javnog i privatnog visokog ekonomskog obrazovanja predstavljaju školarine. Strogi nadzor visine participacije studenata na javnim učilištima odražava stavove nositelja javne politike u visokom obrazovanju o potrebi kontinuiteta socijalne osjetli-

vosti glede dostupnosti obrazovnom kapitalu. S druge strane, raspon školarina od 4.500,00 do 40.000,00 kuna na privatnim visokim učilištima otvara niz pitanja. Od onih koji povezuju socijalni status roditelja polaznika s obrazovnim postignućima učenika koji upisuju privatna visoka učilišta do radikalnih stajališta prema kojima privatna učilišta ne daju dovoljno znanja studentima te ih smatraju „legalnom“ kupovinom obrazovnog kapitala“. U svakom slučaju, relevantna kritička analiza odnosa javnih i privatnih visokih učilišta u Hrvatskoj treba biti „očišćena“ od apriornih stavova o njihovoj (ne)primjerenosti.

Položaj jednog od temeljnih inputa obrazovnog procesa, onoga koji se odnosi na nastavnike, vrlo je indikativan. Nastavnici sveučilišnih sastavnica redovito se podvrgavaju ocjeni njihove sveukupne aktivnosti (nastavne, stručne, znanstvene) kojom prilikom se koriste brojne metode provjere, od zadovoljstva studenata do trajnog procesa akreditacije djelatnosti visokoškolskih institucija. Slaba mobilnost nastavnika unutar obrazovnog sustava odražava prisustvo brojnih problema koji derogiraju temeljna polazišta bolonjskog procesa. Naznačeni problemi dodatno su veći ukoliko se spomenu stihijski rast privatnih visokih učilišta i netransparentan pristup javne politike koegzistenciji javnog i privatnog obrazovanja u zemlji.

4. Rezultati istraživanja

Obrazovni profil nezaposlenih jedan je od značajnijih indikatora komplementarnosti sustava obrazovanja i potreba tržišta rada nacionalnog gospodarstva. S jedne strane, on pokazuje nesklad između ponude i potražnje zanimanja, a s druge strane odražava stanje gospodarstva i njegovu apsorpcijsku moć glede novog zapošljavanja. Zbog toga analiza zapošljivosti završenih studenata javnih i privatnih ekonomskih učilišta u Hrvatskoj treba pokazati stvarno stanje visokoga obrazovanja u zemlji. Kao što je već prethodno istaknuto za upise na privatna učilišta u većini europskih zemalja ne postoje razredbeni ispiti, pa tako niti na ekonomska učilišta ili poslovne škole. Takva je situacija i u Hrvatskoj te iz tog razloga na privatnim ekonomskim učilištima i poslovnim školama ekspanzivno raste broj upisanih studenata te se jedan dio studenata određenih profila kontinuirano susreće s poteškoćama u zapošljavanju. Činjenica je kako signali s tržišta rada jasno ukazuju na potrebu preispitivanja ovakvog načina funkcioniranja.

Upravo stoga analiza je usmjerena na pokazatelje, koji se u Hrvatskoj vrlo rijetko analiziraju. Riječ je o stvarnim mogućnostima zapošljavanja studenata ekonomskih usmjerenja, pokazateljima o ranijim (srednjoškolskim) obrazovnim postignućima polaznika obrazovanja na javnim i privatnim visokim učilištima, broju prijava na pojedine studije, broju izbora prvog prioriteta prilikom postupka upisivanja, cijeni studija, minimalnom potrebnom broju bodova za upis i drugo.

4.1. *Analiza nezaposlenih i zaposlenih diplomanta sveučilišnih i stručnih ekonomskih fakulteta*

Na temelju podataka koji su nam posebno pripremljeni iz baze podataka Hrvatskog zavoda za zapošljavanje za potrebe ovoga rada analiziraju se nezaposleni i zaposleni diplomanti jednog od ekonomskih fakulteta, veleučilišta, visokih ili viših, javnih ili privatnih škola u Hrvatskoj na godišnjoj razini. Tako je u 2009. godini došlo je do porasta broja spomenutih nezaposlenih osoba za gotovo 40%, zatim u 2010. godini za još 23% da bi u 2011. godini broj nezaposlenih ostao porast za oko 8% u odnosu na prethodnu godinu (vidjeti tablicu 1). Smatra se da postoje dva glavna razloga takvom trendu. Prvi je globalna ekonomska kriza koja se snažno odrazila na hrvatsko tržište rada; a drugi sve veći broj javnih i privatnih visokih i viših škola koji ekspanzivno raste u posljednjih desetak godina u Hrvatskoj. Slijedeći grafikon prikazuje ukupan broj nezaposlenih s diplomom jednog od ekonomskih fakulteta po godinama.

Promatra li se trajanje nezaposlenosti, nezaposlenih osoba s diplomom jednog od ekonomskih fakulteta od 2006.-2011. godine, na temelju tablice 1 moguće je zaključiti kako je najveći broj osoba nezaposleno od 0-2 godine. U promatranom razdoblju od 2006.-2011. godine prosječno se to odnosi na oko 75% od ukupnog broja nezaposlenih u pojedinoj godini.

Tablica 1. Broj nezaposlenih osoba s diplomom jednog od ekonomskih fakulteta, veleučilišta, visokih ili viših, privatnih ili javnih škola u Hrvatskoj prema trajanju njihove nezaposlenosti, 2006.-2011.

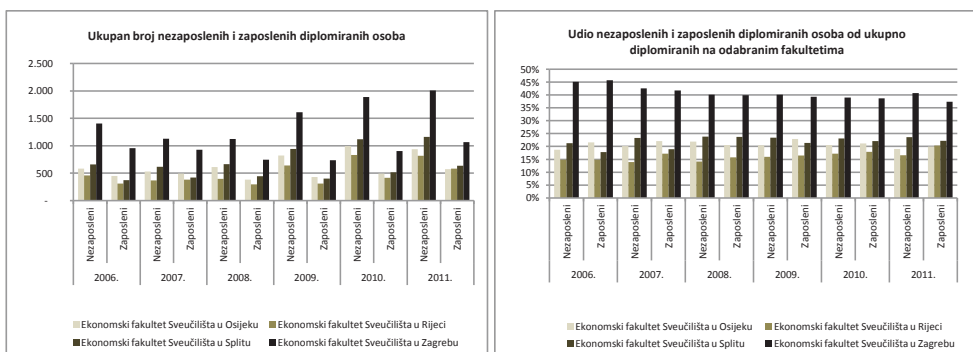
	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
0 - 6 mj.	2.472	2.138	2.419	3.600	4.517	5.276
6 - 12 mj.	852	657	727	1.423	1.454	1.597
1 - 2 god.	839	750	669	982	1.591	1.412
2 - 3 god.	460	386	363	356	544	593
3 - 5 god.	511	498	421	412	426	399
Više od 5 god.	840	821	769	729	685	665
Ukupno	5.974	5.250	5.368	7.502	9.217	9.942

Izvor: HZZ, baza podataka, Barić, M. (marica.baric@hzz.hr), 29. svibanj, 2012., *Podaci o nezaposlenim osobama evidentiranim u HZZ-u prema obrazovnim institucijama i završenim obrazovnim programima, a strukturirani prema prethodnom trajanju nezaposlenosti*, E-mail za Obadić, A. (aobadic@efzg.hr).

Bitno je primijetiti da se tijekom godina ipak smanjuje apsolutan broj dugotrajno nezaposlenih (nezaposlenih od 3-5 godina) osoba s diplomom jednog od ekonomskih fakulteta, dok se broj nezaposlenih od 0-3 godine povećavao.

U nastavku se analizira ukupan broj nezaposlenih i zaposlenih osoba sa završenim sveučilišnim ekonomskim fakultetom u razdoblju od 2006. do 2011. godine na četiri najveća ekonomska fakulteta u Hrvatskoj, kao i njihov udio na ponudi i potražnji za tim zanimanjima na tržištu rada.

Grafikon 2. Nezaposlene i zaposlene osobe sa sveučilišnih ekonomskih fakulteta, apsolutno i relativno

Izvor: HZZ, baza podataka, Barić, M. (marica.baric@hzz.hr), 29. svibanj, 2012., *Podaci o nezaposlenim osobama evidentiranim u HZZ-u prema obrazovnim institucijama i završenim obrazovnim programima, a strukturirani prema prethodnom trajanju nezaposlenosti*, E-mail za Obadić, A. (aobadic@efzg.hr).

Od četiri analizirana najveća sveučilišna ekonomska fakulteta prema broju upisanih studenata u promatranom razdoblju najviše studenata upisivali su Ekonomski fakultet u Splitu i Zagrebu te je u skladu s time upravo na tim fakultetima svake godine i diplomirao najveći broj studenata. Upravo je stoga i najveći pritisak na zavode za zapošljavanje dolazio od strane diplomiranih sveučilišnih osoba sa ta dva fakulteta. Ekonomska kriza značajno je utjecala na ukupno smanjivanje zapošljavanje svih nezaposlenih osoba, pa tako i onih sa visokim stupnjem obrazovanja, a u njihovoj strukturi i na osobe sa završenim ekonomskim visokim obrazovanjem. Prema podacima HZZ-a, do početka 2008. godine, svake godine se zapošljavalo između 70 i 85% osoba sa završenim jednim od ova četiri ekonomska sveučilišna studija da bi taj udio pao na svega 48% u 2010. godini. U 2011. godini zaposlilo se oko 58% osobe sa završenim ekonomskim fakultetom na jednom od ova četiri fakulteta pri čemu se zaposlilo čak 71% onih koji su diplomirali na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci.

Slijedeća analiza pokazuje nam ukupan broj nezaposlenih i zaposlenih osoba stručnog studija na pojedinim javnim veleučilištima. Od svih veleučilišta u Hrvatskoj ovdje su odabrana samo ona na kojima se izvode neki od stručnih studija ekonomskog usmjerenja ekonomija, ekonomika, turizam, menadžment, poduzetništvo, marketing, i drugo).

Tablica 2. Broj nezaposlenih (N) i zaposlenih (Z) prema godinama i javnim veleučilištima, stručni studiji

	2006.		2007.		2008.		2009.		2010.		2011.	
	N	Z	N	Z	N	Z	N	Z	N	Z	N	Z
Veleučilište „Lavoslav Ružička“ u Vukovaru	-	0	-	0	-	0	15	0	19	0	53	0
Veleučilište u Karlovcu	-	0	-	0	1	0	-	0	-	0	24	0
Veleučilište u Slavanskom Brodu	1	0	1	0	1	0	5	0	11	0	19	0
Veleučilište „Marko Marulić“ u Kninu	1	0	35	0	32	0	17	0	24	0	64	0
Veleučilište u Požegi	56	0	60	0	69	0	105	0	130	0	135	0
Veleučilište u Šibeniku	10	0	8	0	12	0	11	0	11	0	12	0
Veleučilište „Nikola Tesla“ u Gospiću	-	0	-	0	-	0	9	0	31	0	55	0
Veleučilište u Rijeci	2	0	2	0	16	0	43	0	44	0	25	0

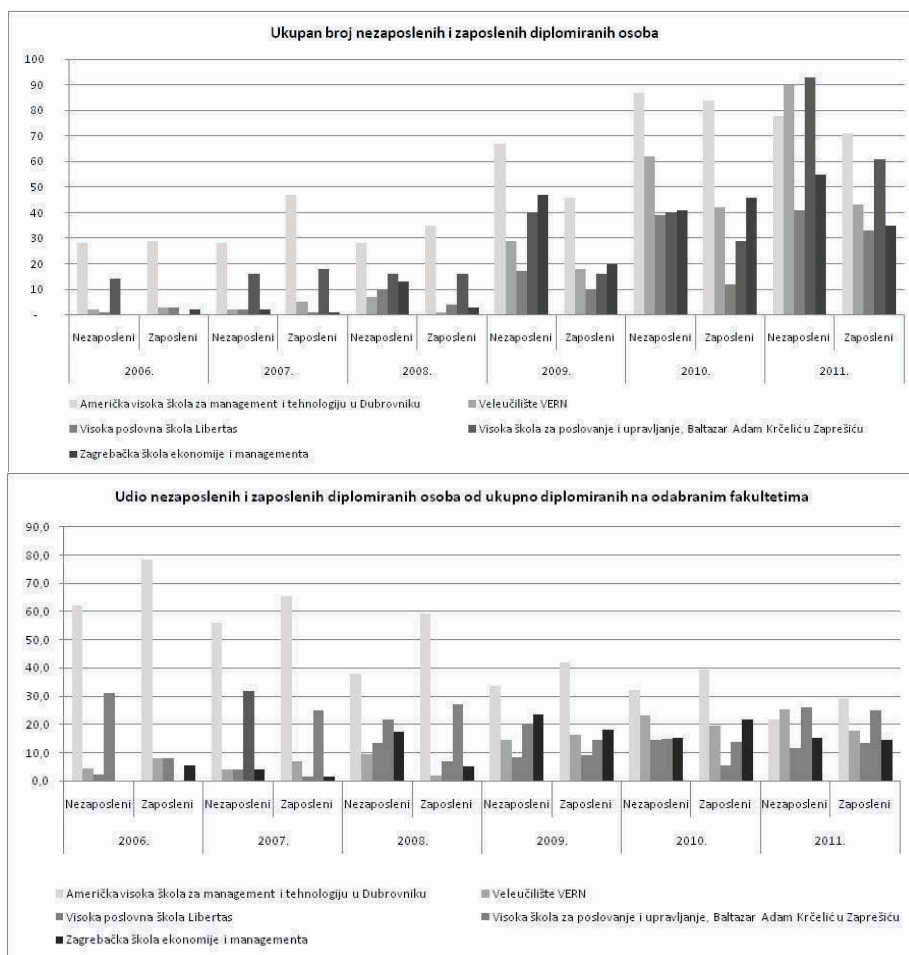
Napomena: studenti različitih ekonomskih usmjerenja (ekonomija, ekonomika, turizam, menadžment, poduzetništvo, marketing, itd.)

Izvor: HZZ, baza podataka, Barić, M. (marica.baric@hzz.hr), 29. svibanj, 2012., *Podaci o nezaposlenim osobama evidentiranim u HZZ-u prema obrazovnim institucijama i završenim obrazovnim programima, a strukturirani prema prethodnom trajanju nezaposlenosti*, E-mail za Obadić, A. (aobadic@efzg.hr).

Do ozbiljnijeg porasta broja upisanih studenata na odabranih osam veleučilišta⁴ na kojima se izvode stručni studiji ekonomskih usmjerenja došlo je od 2008. godine. Od tada se bilježi i priljevih diplomiranih na zavode za zapošljavanje.

⁴ Među osam veleučilišta uključena su: Veleučilište „Lavoslav Ružička“ u Vukovaru, Veleučilište „Marko Marulić“ u Kninu, Veleučilište „Nikola Tesla“ u Gospiću, Veleučilište u Karlovcu, Veleučilište u Požegi, Veleučilište u Rijeci, Veleučilište u Slavanskom Brodu i Veleučilište u Šibeniku.

Grafikon 3. Nezaposlene i zaposlene osobe prema godinama i odabranim privatnim visokim školama i veleučilištu

Izvor: HZZ, baza podataka, Barić, M. (marica.baric@hzz.hr), 29. svibanj, 2012., *Podaci o nezaposlenim osobama evidentiranim u HZZ-u prema obrazovnim institucijama i završenim obrazovnim programima, a strukturirani prema prethodnom trajanju nezaposlenosti*, E-mail za Obadić, A. (aobadic@efzg.hr).

Do 2008. godine prema evidenciji HZZ-a godišnje se zapošljavalo je oko 75% takvih studenata, no od 2009. godine zbog općeg smanjenja novo otvorenih radnih mjesta i značajnih poteškoća u zapošljavanju, zapošljavanje takvih studenata smanjilo se na oko 50% na godišnjoj razini.

U konačnici promatra se i analizira broj nezaposlenih i zaposlenih diplomiranih studenata koji su završili neku od privatnih visokih škola i veleučilišta koje iz-

vode ekonomske stručne studije. Analizirane su sve visoke poslovne škole koje u Hrvatskoj izvode ekonomske stručne studije, no obzirom na potencijalno opterećenje tržišta rada ovdje je odabrano samo pet „najvećih“ koje na godišnjoj razini upisuju najveći broj studenata. Ovdje je potrebno naglasiti kako stručnjaci HZZ-a upozoravaju da je obzirom na godišnji broj upisanih studenata na pojedine poslovne škole te na broj diplomiranih studenata vrlo čudno kako se relativno malen broj njih uopće edvidentira na zavode za zapošljavanje. Pojedini predavači⁵ poslovnih škola objašnjavaju navedeno činjenicom kako se većina njihovih studenata nakon diplomiranja zapošljava u svojim vlastitim poduzećima ili poduzećima svojih roditelja ili su u istima već zaposleni prilikom upisa na pojedini studij.

Podaci jasno pokazuju kako su se i studenti završenih privatnih ekonomskih stručnih studija počeli teže zapošljavati od početka 2009. godine. Naime, još tijekom 2006. godine oko 82% onih koji su završili jedan od pet odabranih ekonomskih stručnih studija su se zaposlili, a u 2009. godini njih se zaposlilo svega oko 55%. najbolje se zapošljavaju diplomirani studenti Američke visoke škole za management i tehnologiju u Dubrovniku te Visoke škole za poslovanje i upravljanje „Baltazar Krčelić“ u Zaprešiću.

Drugi dio istraživanja u ovom radu usmjeren je na analizu podataka upisanih studenata na različita javna i privatna ekonomska učilišta u Hrvatskoj.

4.2. Analiza podataka upisanih studenata na različita ekonomska javna i privatna učilišta u Hrvatskoj

Analiza podataka upisanih studenata na različita ekonomska javna i privatna učilišta u Hrvatskoj provedena je na temelju *on line* dostupnih podataka EduCentra⁶. Spomenuti portal sadrži podatke o svim studijima i fakultetima u Hrvatskoj za razdoblje od 2010. do 2012. godine. Putem njega moguća je relativno jednostavna usporedba pojedinih fakulteta prema različitim kriterijima poput: mjesto izvođenja, broj ECTS bodova, trajanje studija, upisne kvote, broju prijava, prosjeku svih ocjena iz srednje škole upisanih studenata, cijeni studija, smjero-

⁵ Podaci poznati autorima obzirom da su navedeni željeli ostati anonimni.

⁶ EduCentar je nastao 2002. godine u sklopu portala MojPosao, vodećeg portal za oglašavanje slobodnih radnih pozicija. U svojim skromnim počecima, oglašavao je informatičke tečajeve i škole stranih jezika te među prvima ukazao na važnost dodatnog obrazovanja. Detaljnije vidjeti na web stranici Educentra [dostupno na: <http://www.educentar.net/HR/Study/Search/>, pristupljeno: 25.10.2012.].

vima i drugo. Za točnost svih podataka garantira Agencija za znanost i visoko obrazovanje.

Za potrebe analize sveučilišnih i stručnih ekonomskih studija u Hrvatskoj u ovom radu odabrane su ustanove koje upisuju najveći broj studenta na prediplomskoj i stručnoj razini. Pri tom su korišteni slijedeći kriteriji: broj ECTS bodova, trajanje studija, broj prijava, prosjek svih ocjena iz srednje škole upisanih studenata, broj prijavljenih na jedno mjesto, cijena studija, broj izbora prvog prioriteta, minimalan potreban broj bodova te tip studijskog programa. Važno je naglasiti da prediplomsku razinu studija u Hrvatskoj izvode samo javne ustanove, dok stručne studije izvode i privatne i javne obrazovne institucije.

4.2.1. Prediplomski sveučilišni studij

U nastavku se analiziraju visoko obrazovne institucije koje izvode sveučilišne ekonomske studije za redovne i izvanredne studente u Hrvatskoj. Najprije se analizira prediplomski studij Ekonomije na slijedećim fakultetima: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Odjel za ekonomiju i poslovnu ekonomiju Sveučilišta u Dubrovniku, Odjel za ekonomiju i turizam Sveučilišta u Puli te Ekonomski fakultet Sveučilišta u Splitu. Prema broju ECTS bodova i trajanju studija razlikuje se jedino Ekonomski fakultet u Zagrebu na kojem prediplomska razina studija traje četiri godine te je ukupno moguće ostvariti 240 ECTS bodova. U slučaju ostalih fakulteta studij traje 3 godine te je moguće ostvariti 180 ECTS bodova. Cijena studija različito se kreće od fakulteta do fakulteta što je prikazano u slijedećoj tablici.

Tablica 3. Cijena prediplomskih studija – Ekonomija, 2012. godine

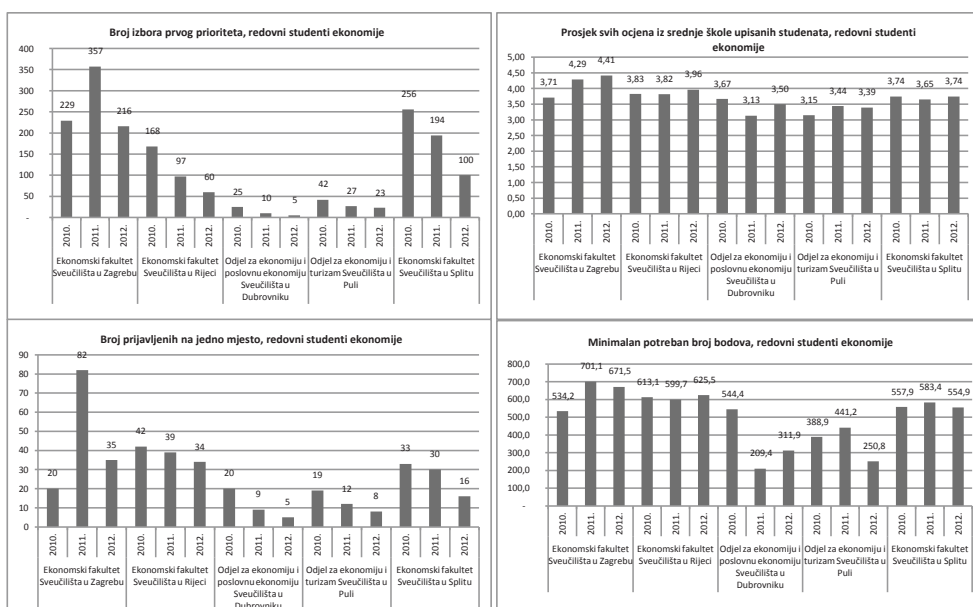
Naziv studijskog programa	Ekonomija	Ekonomija	Ekonomija	Ekonomija	Ekonomija
Naziv fakulteta	Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu	Ekonomski fakultet Sveučilišta Rijeci	Odjel za ekonomiju i poslovnu ekonomiju Sveučilišta u Dubrovniku	Odjel za ekonomiju i turizam Sveučilišta u Puli	Ekonomski fakultet Sveučilišta u Splitu
Cijena studija (kn)	do 6500	do 5500	do 3650	do 5500	do 0

Napomena: u Dubrovniku je cijena studija 2010. godine bila 5500 Kn.

Izvor: Izrađeno na temelju - EduCentar (2012), On line baza podataka EduCentra, [dostupno na: <http://www.educentar.net/HR/Study/Search/>, pristupljeno: 25.10.2012.]

U nastavku se usporedno analiziraju samo oni fakulteti koji izvide prediplomski studij Ekonomije prema prethodno navedenim kriterijima što je prikazano slijedećim grafikonima.

Grafikon 4. Prediplomski studij – Ekonomija, redovni studenti, 2010.-2012. godina

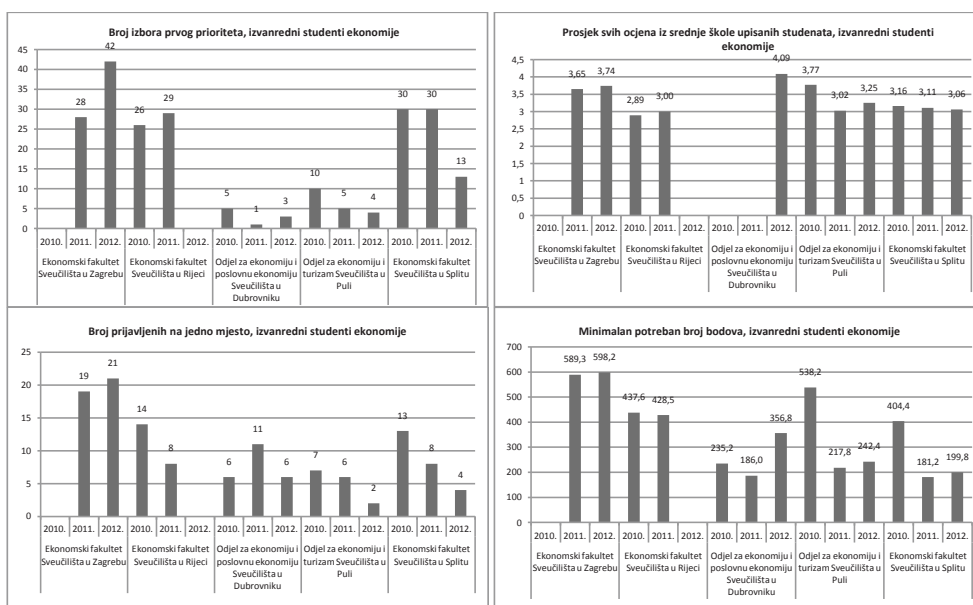
Izvor: Izrađeno na temelju - EduCentar (2012), On line baza podataka EduCentra, [dostupno na: <http://www.educentar.net/HR/Study/Search/>, pristupljeno: 25.10.2012.]

Prethodni grafikon pokazuje kako su učenici srednjih škola u promatranom razdoblju među svim ekonomskim sveučilišnim studijima kao izbor prvog prioriteta u najvećem broju slučajeva (prosječno 276 puta u promatranom razdoblju) izabrali Ekonomski fakultet u Zagrebu, redovni studij ekonomije. Kao izbor prvog prioriteta u najmanjem broju slučajeva (svega prosječno 13,3 puta) izabrali su Odjel za ekonomiju i poslovnu ekonomiju Sveučilišta u Dubrovniku. Prosjeck svih ocjena iz srednje škole upisanih studenata najviši je na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i iznosio je u 2012. čak visokih 4,41 čime se potvrđuje da se većina najboljih učenika srednjih škola odlučuje za studiranje Ekonomije na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu. Među odabranim ekonomskim fakultetima u Hrvatskoj za upis na prediplomski studij, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu postavio je i najviši kriterij u pogledu minimalnog potrebnog broja bodova

prilikom upisa te kontinuirano bilježi najveći broj prijavljenih budućih studenata na jedno mjesto (uz izuzetak 2010. godine, kada je najveći broj prijavljenih na jedno mjesto bio na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci).

Usporedna analiza istih kriterija za izvanredne studente prediplomskog studija Ekonomije pokazuje vrlo slične rezultate, koji su prikazani slijedećim grafikovima.

Grafikon 5. Prediplomski studij – Ekonomija, izvanredni studenti, 2010.-2012. godina

Izvor: Izrađeno na temelju - EduCentar (2012), On line baza podataka EduCentra, [dostupno na: <http://www.educentar.net/HR/Study/Search/>, pristupljeno: 25.10.2012.]

Podaci jasno pokazuju kako su svi odabrani kriteriji za izvanredne studente prediplomskog studija Ekonomije na nižoj razini. Prije svega se to odnosi na traženu razinu znanja obzirom da je prosjeka svih ocjena iz srednje škole upisanih studenata značajno niži u odnosu na redovne studente, kao i minimalan broj potrebnih bodova prilikom upisa.

U nastavku se analizira prediplomski studij Poslovne ekonomije na devet sveučilišnih institucija u Hrvatskoj koje ga izvode. To su: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Fakultet za menadžment

Tablica 4. Prediplomski studij – Poslovna ekonomija, redovni studenti, 2012. godina

Naziv studijskog programa	BDiB	Poslovna ekonomija – svi smjerovi	Menadžment	Poslovna ekonomija – svi smjerovi	Poslovna ekonomija – turizam	Ekonomika poduzetništva	Poslovna ekonomija – svi smjerovi	Poslovna ekonomija – svi smjerovi	Poslovna ekonomija u turizmu i ugostiteljstvu	Poslovna ekonomija – svi smjerovi
Naziv fakulteta	EFZG	EFZG	Odjel za ekonomiju Sveučilišta u Zadru	EFOŠ	EFST	EFZG i FOI	EFRI		Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu	
Mjesto izvođenja	Zagreb	Zagreb	Zadar	Ošijek	Split	Varaždin	Rijeka	Dubrovnik	Opatija	Pula
Cijena studija (u Kn)	Do 28.000,00	Do 6.500,00	Do 0,0	Do 5.500,00	Do 0	Do 9.000,00	Do 5.500,00	Do 3.650,00	Do 5.500,00	Do 5.500,00
Prosjeck svih ocjena iz srednje škole upisanih studenata	3,73	4,31	4,17	3,66	4,10	4,22	4,15	3,45	3,88	3,71
Broj izbora prvog prioriteta	61	1078	67	459	440	167	175	81	308	191
Broj prijava	316	3128	465	1270	2267	528	980	203	1210	531
Broj ECTS bodova	240	240	180	180	180	180	180	180	240	180
Trajanje (god.)	4	4	3	3	3	3	3	3	4	3
Broj prijavljenih na jedno mjesto	6	5	11	4	10	4	10	2	6	2
Minimalan potreban broj bodova	275,6	432,9	612,5	525,6	629	598,2	630,6	283,4	572,4	181,2

Izvor: Izrađeno na temelju - EduCentar (2012), On line baza podataka EduCentra, [dostupno na: <http://www.educentar.net/HR/Study/Search/>, pristupljeno: 25.10.2012.]

u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci, Odjel za ekonomiju i poslovnu ekonomiju Sveučilišta u Dubrovniku, Odjel za ekonomiju i turizam Sveučilišta u Puli, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Splitu, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Osijeku, Odjel za ekonomiju Sveučilišta u Zadru te Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Fakultet organizacije i informatike u Varaždinu Sveučilišta u Zagrebu. Ovdje je posebno potrebno istaknuti kako prediplomski studij Poslovne ekonomije na engleskom jeziku – *Bachelor Degree in Business (BdiB)* izvodi jedino Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

U tablici 4. prikazuju se karakteristike spomenutih sveučilišnih institucija koje izvode prediplomski studij Poslovne ekonomije na temelju prethodno spomenutih kriterija za redovite studente u 2012. godini.

U tablici su posebno podebljano označene najviše postignute vrijednosti za svaki pojedini kriteriji, a sivom najniže. Cijena studija za redovne studente koji sami plaćaju studij u prosjeku se u 2012. godini godišnje kreće od 5.500,00 do 6.500,00 Kn za punu cijenu studiranja. Izuzetak je Odjel za ekonomiju i poslovnu ekonomiju u Dubrovniku gdje je cijena 3.650,00 Kn odnosno cijena engleskog programa *BdiB-a* na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu koja iznosi 28.000,00 Kn. Prema kriteriju prosjeka svih ocjena iz srednje škole upisanih studenata, broju izbora prvog prioriteta studija i broju prijava, može se zaključiti kako su učenici srednjih škola izrazili najveći interes za studiranje poslovne ekonomije na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu gdje su se ujedno prijavili i učenici s najvećim prosjekom svih ocjena iz srednje škole (prosjeak 4,31). Najveći broj prijavljenih na jedno mjesto ostvaren je na Odjelu za ekonomiju Sveučilišta u Zadru (11), dok su najviši minimalan broj potrebnih bodova za upis učenici trebali postići za upis na Poslovnu ekonomiju Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci.

U nastavku se analizira stanje prilikom upisa na studij Poslovne ekonomije na temelju prethodno spomenutih kriterija za izvanredne studente u 2012. godini. Takvu mogućnost nudili su svi fakulteti navedeni u prethodnoj tablici, no neki od njih nudili su pojedine smjerove Poslovne ekonomije i u drugim gradovima. Tako na primjer, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci ima smjer Poduzetništvo u Karlovcu i Bjelovaru; Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji ima svoj studij u Zaboku; a Odjel za ekonomiju i turizam Sveučilišta u Puli ima smjer Turizam u Umagu.

Tablica 5. Prediplomski studij – Poslovna ekonomija, izvanredni studenti, 2012. godina

Naziv studijskog programa	BDiB	Poslovna ekonomija – svi smjerovi	Menadžment	Poslovna ekonomija – svi smjerovi	Poslovna ekonomija – turizam	Ekonomika poduzetništva	Poslovna ekonomija – svi smjerovi	Poslovna ekonomija – svi smjerovi	Poslovna ekonomija u turizmu i ugostiteljstvu	Poslovna ekonomija – svi smjerovi
Naziv fakulteta	EFZG	EFZG	Odjel za ekonomiju Sveučilišta u Zadru	EFOŠ	EFST	EFZG i FOI	EFRI	Odjel za ekonomiju i poslovnu ekonomiju	Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu	Odjel za ekonomiju i turizam
Mjesto izvođenja	Zagreb	Zagreb	Zadar	Ošijek	Split	Varaždin	Rijeka	Dubrovnik	Opatija	Pula
Cijena studija (u Kn)	Do 28.000,00	Do 6.500,00	Do 0,0	Do 5.500,00	Do 0	Do 9.000,00	Do 5.500,00	Do 3.650,00	Do 5.500,00	Do 5.500,00
Prosjek svih ocjena iz srednje škole upisanih studenata	3,79	3,78	3,68	3,33*	2,97	3,58	3,31	2,70*	3,29	3,34
Broj izbora prvog prioriteta	2	154	28	61	23	21	84	2	59	16
Broj prijava	46	1047	130	248	262	114	293	15	265	63
Broj ECTS bodova	240	240	180	180	180	180	180	180	240	180
Trajanje (god.)	4	4	3	3	3	3	3	3	4	3
Broj prijavljenih na jedno mjesto	9	5	4	3	5	4	3	3	2	0
Minimalan potreban broj bodova	336,8	600,9	468,9	187,2	315,2	476,6	198,4	430,4	236,8	295,7

*podatak se odnosi na 2011. godinu.

Izvor: Izrađeno na temelju - EduCentar (2012), On line baza podataka EduCentra, [dostupno na: <http://www.educentar.net/HR/Study/Search/>, pristupljeno: 25.10.2012.]

Kao i u prethodnoj tablici tako su i ovdje posebno podebljanom bojom označene najviše postignute vrijednosti za svaki pojedini kriteriji, a sivom najniže. Cijene studija za izvanredne studente identične su kao i u slučaju redovitih studenata za osobne potrebe. Prema svim ostalim kriterijima ponovno se potvrđuje kako su učenici srednjih škola izrazili najveći interes za studiranje poslovne ekonomije na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu gdje su se ujedno prijavili i učenici s najvećim prosjekom svih ocjena. Broj prijavljenih na jedno mjesto bio je najveći na prediplomskom studiju Poslovne ekonomije na engleskom jeziku – *Bachelor Degree in Business (BdiB)* kojeg izvodi jedino Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. U najvećem broju slučajeva najniže kriterije imao je Odjel za ekonomiju i poslovnu ekonomiju Sveučilišta u Dubrovniku osim minimalnog broja potrebnih bodova za upis, koji je najniži na studiju Poslovne ekonomije Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Osijeku.

Nadalje slijedi analiza stručnih ekonomskih studija u Hrvatskoj, koje izvode i javne i privatne institucije.

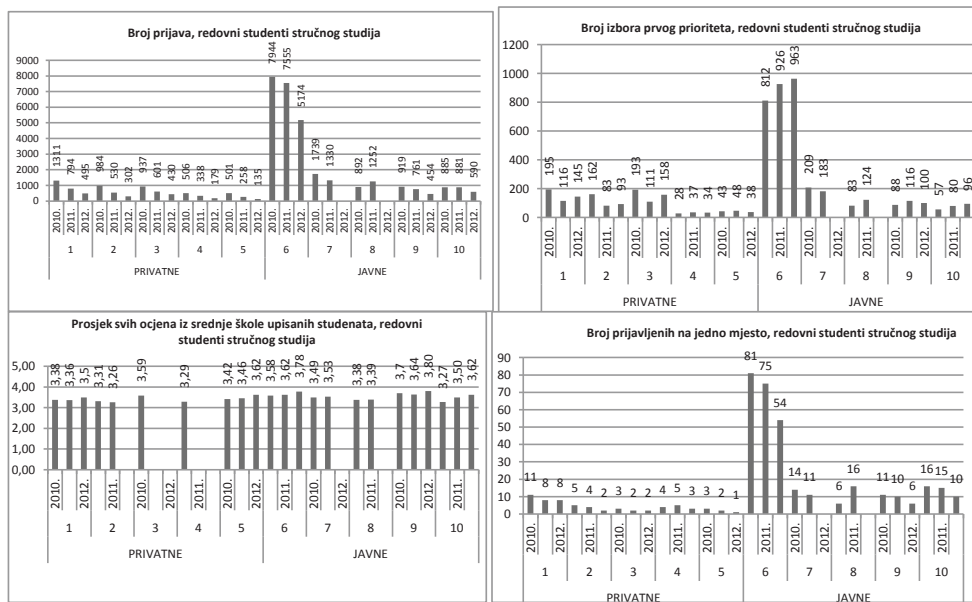
4.2.2. Stručni studij

Analiziraju se visoko obrazovne institucije koje izvode stručne ekonomske studije za redovne i izvanredne studente u Hrvatskoj u razdoblju od 2010. – 2012. godine. Izabarni među njima su oni privatni fakulteti koji na godišnjoj razini upisuju najveći broj studenata. To su: (1.) Veleučilište VERN, (2.) Visoka škola za poslovanje i upravljanje, Baltazar Adam Krčelić u Zaprešiću, (3.) Zagrebačka škola ekonomije i managementa, (4.) Visoka poslovna škola Zagreb s pravom javnosti, (5.) Visoka poslovna škola Libertas, (6.) Sveučilište u Splitu, (7.) Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci, (8.) Ekonomski fakultet Sveučilišta u Osijeku, (9.) Veleučilište u Slavanskom Brodu, (10.) Veleučilište u Rijeci.

Ovdje treba istaknuti da nije jasno iz kojeg razloga podaci EduCentra ne navode da se stručni ekonomski studij za redovite i izvanredne studente izvodi i na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i to prema tri ponuđena smjera (Trgovinsko poslovanje, Turističko poslovanje, Računovodstvo i financije). Po završetku preddiplomskog stručnog studija, studenti Ekonomskog fakulteta – Zagreb stječu ukupno 180 ECTS bodova⁷.

⁷ Detaljnije vidjeti na stranici Ekonomskog fakulteta Zagreb - Ekonomski fakultet Zagreb (2012), Studiji – Prediplomski stručni studij, [dostupno na: <http://www.efzg.unizg.hr/default.aspx?id=6069>, pristupljeno: 31.10.2012.]

Grafikon 6. Stručni studij – redovni studenti, 2010.-2012. godina

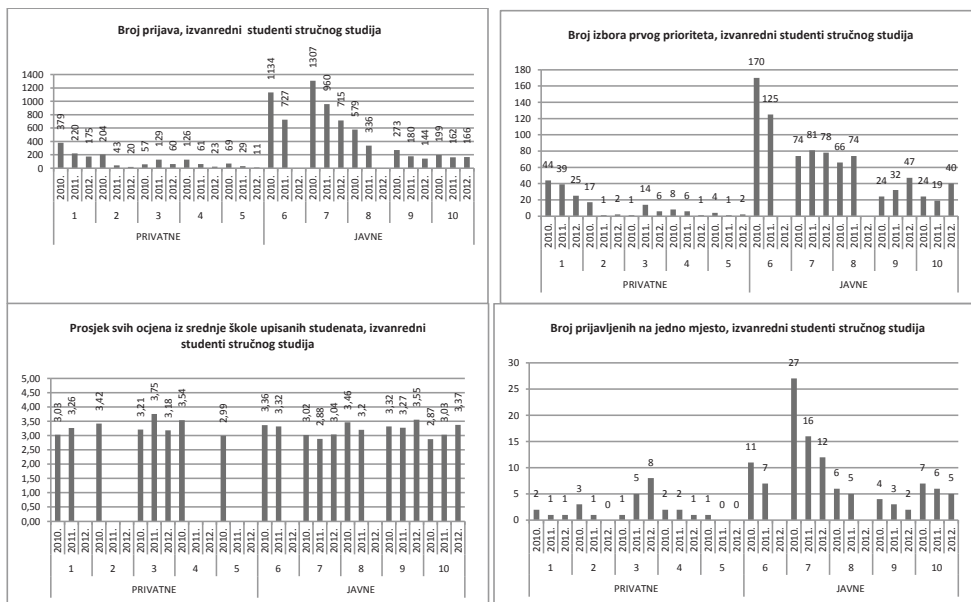

Izvor: Izrađeno na temelju - EduCentar (2012), On line baza podataka EduCentra, [dostupno na: <http://www.educentar.net/HR/Study/Search/>, pristupljeno: 25.10.2012.]

Na temelju prehodnih grafikona može se zaključiti kako se najviše srednjoškolskih učenika prijavljivalo na stručne ekonomske studije koje su izvodili sveučilišni fakulteti prije svega Ekonomski fakultet Sveučilišta u Splitu. Na taj fakultet je ujedno bio i najveći broj izbora prvog prioriteta, kao i broj prijavljenih na jedno mjesto. Ujedno na taj fakultet prijavljivali su se i učenici s najvišim prosjekom ocjena iz srednje škole.

Podaci o upisima na ekonomske stručne studije za izvanredne studente dovode do istih zaključaka te su prikazani u grafikonu 7.

Grafikon 7. Stručni studij – izvanredni studenti, 2010.-2012. godina

Izvor: Izrađeno na temelju - EduCentar (2012), On line baza podataka EduCentra, [dostupno na: <http://www.educentar.net/HR/Study/Search/>, pristupljeno: 25.10.2012.]

5. Zaključak

Kada je riječ o sustavu visokih učilišta može se ustvrditi da se dogodila svojevrsna ekspanzija rasta privatnih učilišta. Sa stajališta raspoloživih pokazatelja može se reći da se „tržišna utakmica“ između visokih privatnih i javnih učilišta isključivo vodi na studentskom tržištu. Ostala tri tržišta (akademsko, tržište obrazovnih usluga gospodarstvu i lokalnoj zajednici te istraživačko tržište) na određeni način prisutna su samo u sustavu javnog visokog obrazovanja. Dakle, infrastruktura privatnih visokih učilišta nije primjereno razvijena da bi mogla odgovoriti potrebama izraženije akademske mobilnosti, polučiti značajnije rezultate u suradnji s gospodarstvom i lokalnom zajednicom, a posebno značajnije istraživačke outpute.

Globalna ekonomska kriza koja se proširila i na Hrvatsku značajno je utjecala na ukupno smanjivanje zapošljavanja svih nezaposlenih osoba, pa tako i onih sa visokim stupnjem obrazovanja, a u njihovoj strukturi i na osobe sa završenim ekonomskim visokim obrazovanjem. Prema podacima HZZ-a, do početka 2008. godine, svake godine se zapošljavalo između 70-85% osoba sa završenim jednim od četiri najveća ekonomska sveučilišna studija u zemlji (Osijek, Rijeka,

Zagreb, Split) da bi taj udio pao na svega 48% u 2010. godini. Trend se pokazao identičnim i u slučaju diplomiranih studenata stručnog studija ekonomskog usmjerenja na odabranih osam javnih veleučilišta, kao i u slučaju pet „najvećih“ završenih privatnih ekonomskih stručnih studija.

Rezultati provedenog istraživanja na temelju analize podataka upisanih studenata na različita ekonomska javna i privatna učilišta u Hrvatskoj za razdoblje od 2010. do 2012. godine potvrđuju kako je među odabranim ekonomskim fakultetima u Hrvatskoj za upis na prediplomski studij Ekonomije i Poslovne ekonomije, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (uz izuzetak Ekonomskog fakulteta u Rijeci za redovite studente u 2012. godini) postavio najviše kriterije u pogledu minimalnog potrebnog broja bodova prilikom upisa te kontinuirano bilježi najveći broj izbora prvog prioriteta, najveći broj ukupnih prijava te najveći broj prijavljenih budućih studenata na jedno mjesto. Stoga se može zaključiti kako su učenici srednjih škola izrazili najveći interes za studiranje Ekonomije i Poslovne ekonomije na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu gdje su se ujedno prijavili i učenici s najvećim prosjekom svih ocjena iz srednje škole koji su se ujedno i upisali na taj fakultet.

Provedena analiza daje samo naznake za daljnja istraživanja koje svakako nedostaju u Hrvatskoj na razini tercijarnog obrazovanja. Rezultati svakako ukazuju na važne trendove, koji su bili i očekivani. U kontekstu usklađivanja politika na tržištu rada i hrvatske obrazovne politike bilo bi vrlo interesantno promotriti brzinu zapošljavanja studenata koji završavaju pojedine ekonomske sveučilišne i stručne studije u Hrvatskoj, no za takvo adekvatno praćenje nije dovoljno analizirati samo podatke Hrvatskog zavoda za zapošljavanje već bi bilo nužno analizirati i aluminijske pojedinih fakulteta. Nažalost takvi podaci nisu nam bili dostupni.

6. Literatura

1. Altbach, P. G. (1997), Let the buyer pay: International trends in funding for higher education. *International Higher Education*, Vol. 9, str. 16-17. [dostupno na: http://www.bc.edu/bc_org/avp/soe/cihe/newsletter/News09/text9.html, pristupljeno: 05.10.2012.]
2. Dill D.D., (1997) Higher education markets and public policy. *Publisher by Elsevier Sciences Ltd.*, Great Britain, Vol. 10, No. 3-4, str. 167.-185
3. Ekonomski fakultet Zagreb (2012), *Studiji – Prediplomski stručni studij*, [dostupno na: <http://www.efzg.unizg.hr/default.aspx?id=6069>, pristupljeno: 31.10.2012.]
4. Epple, D., Romano, R. (1998), Competition between Private and Public Schools, Vouchers, and Peer-Group Effects. *American Economic Review*, Vol. 88, No. 1, str. 33.-62.

5. EduCentar (2012), *On line baza podataka EduCentra*, [dostupno na: <http://www.educentar.net/HR/Study/Search/>, pristupljeno: 25.10.2012.]
6. HZZ (2012), *Baza podataka Hrvatskog zavoda za zapošljavanje*, Središnji ured HZZ-a, Zagreb.
7. Liessmann, K. P. (2008), *Teorija neobrazovanosti*, Zablude društva znanja, Naklada Jesenski i Turk (prijevod), Zagreb.
8. OECD (2012), *Education at a Glance 2012, OECD Indicators*, OECD, Paris.
9. Romero, L., del Rey, E. (2004), Competition between public and private universities: quality, prices and exams, *Working paper* 04-64, Economic Series 23, November 2004, Universidad Carlos III de Madrid, Madrid.
10. Rothschild, M., White, L.J. (1995), The analytics of the pricing of higher education and other services in which the customers are inputs. *Journal of Political Economy*, Vol. 103, No. 3, str. 573.-86.
11. Vice-Chancellor's Office (2005), *Public and Private: Universities, Government and Society*, University of Cambridge, Cambridge, [dostupno na: <http://www.admin.cam.ac.uk/offices/v-c/role/speeches/20051001.html>, pristupljeno: 16.10.2012.]
12. Williams, G. (1996), The many faces of privatization. *Higher Education Management*, Pergamon Press, Oxford, Vol. 8, str. 39-56.
13. Winston, G. (1999), Subsidies, Hierarchy and Peers: The Awkward Economics of Higher Education. *Journal of Economic Perspective*, Vol. 13, No. 1., str. 13.-36.